

O‘ZBEKISTONDA AUDITORLIK FAOLIYATINI TASHKIL QILISHNING HUQUQIY ASOSLARI

Safarov Alisher Ibrohim o‘g‘li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Moliya va bank ishi kafedrası o‘qituvchisi

E-mail: alilionsafarov@gmail.com

Normatov Sayfullo Dustmuhammad o‘g‘li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

E-mail: sayfullonormatov8@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezisda O‘zbekistonda auditorlik faoliyatining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda uning tashkiliy-huquqiy asoslari yoritilgan. Unda auditorlik tizimining mustaqillikdan keyingi davrda bozor iqtisodiyoti talablariga mos ravishda rivojlanishi, “Auditorlik faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun va boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, auditorlik faoliyatini xalqaro standartlarga moslashtirish, auditorlarning huquq va majburiyatlari hamda ushbu sohaning iqtisodiyotdagi o‘rni ochib berilgan

Kalit so‘zlar: auditor, malaka sertifikati, reyestr, auditorlik faoliyati, audit qo‘mitasi, auditorlik faoliyati to‘g‘risidagi nizom renking.

O‘zbekistonda auditorlik faoliyati mustaqillikdan so‘ng bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida shakllana boshladi. Dastlabki bosqichlarda xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini nazorat qilish asosan davlat organlari tomonidan amalga oshirilgan bo‘lsa, keyinchalik mustaqil moliyaviy nazorat tizimi sifatida auditorlik instituti joriy etildi. 1990-yillardan boshlab auditorlik xizmatlariga ehtiyoj ortib bordi va bu sohaning bosqichma-bosqich rivojlanishiga turtki berdi. Auditorlik faoliyatining huquqiy asoslari esa maxsus qonunchilik hujjatlari orqali mustahkamlandi. Xususan, “Auditorlik faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun auditorlik xizmatlarini tashkil etish, auditorlarning huquq va majburiyatlari, auditorlik tashkilotlari faoliyatini tartibga solishda muhim o‘rin tutadi.

Auditorlik faoliyatini me‘yoriy tartibga solish tizimining birinchi (yuqori) pog‘onasida O‘zbekiston Respublikasining «Auditorlik faoliyati to‘g‘risida»gi qonuni (yangi tahriri 25.02.2021-yil) turadi. Ushbu qonun O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 25.02.2021-yildagi qaroriga muvofiq qabul qilingan bo‘lib, 9 bo‘lim 55 moddadan iborat. Qonun Respublikamizning moliyaviy-iqtisodiy tizimida auditning o‘rni, maqsadi va vazifalarini belgilaydi. Shuningdek, ushbu qarorga muvofiq «Auditorlik xulosalarini soliq organlari va boshqa nazorat organlari tomonidan hisobga olish tartibi to‘g‘risidagi Nizom», «Majburiy auditorlik tekshiruvni o‘tkazishdan bo‘yin tovlaganligi uchun xo‘jalik yurituvchi sub’ektlardan jarima undirish tartibi to‘g‘risidagi Nizom» va «Auditorlik faoliyatini amalga oshirish uchun auditorlik tashkilotlariga litsenziya berish to‘g‘risidagi Nizom» tasdiqlangan. Ushbu qarorga muvofiq: ijobiy auditorlik xulosasi mavjudligi xo‘jalik yurituvchi sub’ektining moliya-xo‘jalik faoliyati soliq organlari va boshqa nazorat organlari tomonidan oxirgi tekshirish o‘tkazilgandan keyin kamida 24 oydan oldin tekshirilmasligi uchun asos hisoblanadi. Buxgalteriya hisobini yuritish va hisobot tuzish auditorlik tashkiloti tomonidan amalga oshiriladigan mikrofirmalarning moliya-xo‘jalik faoliyati soliq organlari va boshqa nazorat organlari tomonidan tegishli auditorlik tashkiloti albatta jalb qilingan holda tekshiriladi. Bunda

moliyaviy hisobotning to'g'riligi uchun auditorlik tashkiloti javob beradi. Qarorning 3-bandiga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi auditorlik faoliyatini litsenziyalash maxsus vakolatli davlat organi etib tasdiqlangan va unga quyidagi funktsiyalar yuklatilgan:

o'z vakolatlari doirasida auditorlik faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlarni, shu jumladan auditorlik faoliyatining milliy standartlarini ishlab chiqish va tasdiqlash;

auditorlik tashkilotlari tomonidan litsenziya talablari va shartlariga rioya qilinishini nazorat qilish;

auditorlarning respublika jamoat birlashmasi bilan kelishgan holda auditorlar malaka sertifikatini olish uchun o'qitish dasturlarini va malaka imtihonlari topshirish tartibini tasdiqlash;

auditorlik faoliyatini amalga oshirishga berilgan litsenziyaning, auditorlar malaka sertifikatining amal qilishini to'xtatib turish, to'xtatish va bekor qilish;

O'zbekistonda auditorlik faoliyatini me'yoriy tartibga solish tizimining ikkinchi pog'onasi – auditorlik faoliyatining milliy standartlarini (AFMS) va boshqa me'yoriy hujjatlarni o'z ichiga oladi. Auditorlik faoliyati milliy standartlari (AFMS) – bu barcha auditorlik tashkilotlari o'zlarining professional faoliyatlari jarayonida rioya qilishlari lozim bo'lgan yagona asosiy tamoyillardir. Standartlar O'zbekiston Respublikasi Moliyaviy Vazirligida Buxgalteriya hisobi, hisoboti va audit uslubiyoti boshqarmasi tomonidan ishlab chiqilib tasdiqlanadi va Adliya Vazirligida ro'yxatga olinadi. O'zbekiston Respublikasi Auditorlik faoliyati. Milliy Standartlari (AFMS) Auditning Xalqaro Standartlari – AXS (International Standards of Auditing - ISA) negizida ishlab chiqiladi va asosan auditorlik tekshiruvlarini o'tkazish qoidalarini belgilaydi. Bu qoidalar moliya-xo'jalik faoliyatining barcha sub'ektlarida bir xil qo'llaniladi.

Uchinchi pog'ona- standartlarni tadbiq qilish uchun zarur hujjatlar to'plami, ya'ni auditorlik tashkilotining ichki ishchi standartlaridan iborat. Bu hujjatlar standartlarni qo'llash va standartlar asosida auditorlik faoliyatini tashkil etishga doir ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Auditorlik tashkilotlari bilan mijoz-korxonalar o'rtasidagi munosabatlar O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksiga muvofiq shartnoma asosida amalga oshiriladi. Auditorlik xizmati ko'rsatish shartnomasi audit predmetini, xizmat ko'rsatish joyini, haq to'lash hajmi va tartibini, tomonlarning javobgarligini o'z ichiga oladi. Shartnoma shartlari va topshiriq mazmuni O'zbekiston Respublikasi «Auditorlik faoliyati to'g'risida»gi qonunga zid bo'lmasligi lozim. «Auditorlik faoliyati to'g'risida»gi qonunga muvofiq auditorlik faoliyati bilan faqat yuridik shaxs huquqiga ega auditorlik tashkiloti shug'ullanishi mumkin. Auditorlik tashkiloti auditorlik faoliyatini amalga oshirish litsenziyasiga ega bo'lgan yuridik shaxsdir. Auditorlik tashkilotlari o'z faoliyatini amalga oshirishda mustaqildir. Auditorlik faoliyatini me'yoriy tartibga solish tizimining shakllanishi va rivojlanishida professional jamoat tashkilotlari muhim o'rin tutadi. Bular:

1. O'zbekiston buxgalterlar va auditorlarining milliy assotsiatsiyasi (O'BAMA);
2. O'zbekiston Auditorlar Palatasi (O'AP);

Auditorlik tashkiloti mustaqil xo'jalik yurituvchi sub'ekt sifatida «Auditorlik faoliyati to'g'risida»gi qonunning 6-moddasiga muvofiq quyidagi huquqlarga ega:

Auditorlik tekshiruvi o'tkazish to'g'risida qaror qabul qilish uchun xo'jalik yurituvchi sub'ektning ta'sis hujjatlari hamda buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot hujjatlari bilan oldindan tanishib chiqish;

Auditorlik tekshiruvini o'tkazish shakllari va usullarini mustaqil belgilash;

Auditorlik tekshiruvini o'tkazilayotganda xo'jalik yurituvchi sub'ekt amalga oshirayotgan moliya-xo'jalik faoliyati bilan bog'liq hujjatlarni to'liq hajmda olish, shuningdek ushbu hujjatlarda hisobga olingan har qanday mol-mulkning amalda mavjudligini hamda har qanday majburiyatlarning amaldagi holatini tekshirish;

Auditorlik tekshiruvini o'tkazish davomida yuzaga kelgan masalalar bo'yicha xo'jalik yurituvchi sub'ektning moddiy javobgar shaxslaridan og'zaki va yozma tushuntirishlar olish hamda auditorlik tekshiruvini uchun zarur bo'lgan qo'shimcha ma'lumotlarni olish;

Uchinchi shaxslar tomonidan yozma tasdiqlangan axborotni xo'jalik yurituvchi sub'ektdan olish;

Ishonchli auditorlik xulosasini tuzish uchun zarur bo'lgan barcha axborot xo'jalik yurituvchi sub'ekt tomonidan taqdim etilmagan taqdirda auditorlik tekshiruvini o'tkazishdan bosh tortish;

Auditorlik tekshiruvini o'tkazishda ishtirok etishga auditorlar va boshqa mutaxassislarni belgilangan tartibda jalb etish;

Auditorlik tekshiruvini bilan qamrab olingan davrda xo'jalik yurituvchi sub'ektga professional xizmatlar ko'rsatish, bundan buxgalteriya hisobini yo'lga qo'yish, tiklash, yuritish va moliyaviy hisobot tuzish mustasno;

Auditorlarning respublika jamoat birlashmasiga a'zo bo'lib kirish.

Auditorlik tashkiloti qonun hujjatlariga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda auditorlik faoliyati mustaqillikdan keyingi davrda izchil shakllanib, bugungi kunda iqtisodiyotni boshqarish va moliyaviy nazorat tizimining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Ushbu sohaning rivojlanishi samarali tashkiliy-huquqiy baza yaratilgani, xususan, maxsus qonunlar va me'yoriy hujjatlar bilan mustahkamlangani bilan bevosita bog'liqdir. Auditorlik faoliyatining xalqaro standartlar asosida yo'lga qo'yilishi esa moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirib, investorlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, auditorlarning malakasini oshirish, litsenziyalash va professional nazorat tizimining mavjudligi ushbu sohaning sifat jihatidan rivojlanishiga zamin yaratmoqda. Kelgusida auditorlik faoliyatini yanada takomillashtirish, uni xalqaro talablar darajasida rivojlantirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. “Buxgalteriya hisobi” darslik A.Karimov,J.E.Kurbanbayev,S.A.Jumanazarov.-T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. 626 b.
2. O'zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to'g'risida”gi Qonuni - Toshkent 2016 yil. 13-aprel.
3. O'zbekiston Respublikasining “Auditorlik faoliyati to'g'risida”gi Qonuni (yangi tahriri) 2021 yil. 25 - fevral.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Auditorlik tashkilotlari to'g'risida» Nizomi. 2014-yil. 22-avgust.
5. Auditorlik faoliyatining milliy standartlari (AFMS) 2021-yil. 2-iyul.

6. Auditorlik faoliyatining xalqaro standartlari (AFXS)
7. www.lex.uz